

Nowak, Ludwik

"Bernard Bolzano 1781-1848. Studien und Quellen", Berlin 1981 : [recenzja]

Kwartalnik Historii Nauki i Techniki 28/1, 244-245

1983

Artykuł umieszczony jest w kolekcji cyfrowej Bazhum, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych tworzonej przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego.

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie ze środków specjalnych MNiSW dzięki Wydziałowi Historycznemu Uniwersytetu Warszawskiego.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

O ile można oceniać wystawę na podstawie lektury przewodnika, to należy sądzić, że zbyt pobieżnie potraktowano sprawę mechanizmów doboru sztucznego, a wydaje się, że zrozumienie owego mechanizmu jest doskonałym wprowadzeniem, wręcz modelem teorii darwinowskiej.

Nie przysłania to oczywiście ogromnych zalet popularyzatorskich ekspozycji. Należy przede wszystkim podkreślić doskonały i prosty układ wystawy, w którym prezentowana teoria (jej podstawy) logicznie wynika z szeregu podanych wcześniej przesłanek. Słowny wykład zastąpiono tu świetnie trafiającymi do wyobraźni schematami. Rzuca się w oczy ogromna barwność, wręcz „naturalistyczność” pokazu oraz staranny i atrakcyjny dobór przykładów. Jasność wykładu, prostota układu wystawy oraz bogactwo wizualne doskonale wyeksponowały podstawy darwinowskiej teorii, czyniąc ją zrozumiałą, atrakcyjną i łatwą do przyswojenia dla odbiorcy o różnym stopniu przygotowania przyrodniczego.

W sumie wystawa i recenzowany przewodnik są świetnym przykładem popularyzacji nauki i jej dorobku, prezentującym naukowe walory teorii bez spływania jej.

Jadwiga Garbowska, Krzysztof Plasota
(Warszawa)

Bernard Bolzano 1781—1848. Studien und Quellen. Akademie-Verlag, Berlin 1981, 364 s.

Książkę — poświęconą Bernardowi Bolzano — wydano dla uczczenia dwusetnej rocznicy urodzenia „mędrca z Pragi”, wielkiego filozofa i logika, którego wpływy i znaczenie są ciągle aktualne i jakby na nowo odkrywane.

Dzieło podzielone zostało na dwie zasadnicze części. Część pierwsza, której redaktorem jest W. Schuffenhauer, obejmuje poza wstępem 12 rozpraw (s. 9—184). Autorami rozprawy są specjaliści z różnych dziedzin, odpowiadających kierunkom zainteresowań Bernarda Bolzano, pochodzący z kilku krajów: Czechosłowacji, Niemieckiej Republiki Demokratycznej, Polski i Związku Radzieckiego. Część druga — *Źródła* — podzielona jest na trzy „podczęści”, zatytułowane: I. *Bolzanowskie pojęcia*; II. *Bolzano w Těchobuz — „Friedenstol”*. *Pewna idylla pod nadzorem policyjnym*; III. *Ostatnie lata Bernarda Bolzano w Pradze we wspomnieniach jego lekarza — dra Antoniego Wisshaupta*. Redaktorem tej części, a zarazem i autorem (bo są to jego zbiory) — przy współudziale Hildegardy Pautsch, która, jak autor wspomina, zajęła się po śmierci jego żony przygotowaniem zbioru do druku — jest Eduard Winter — animator recenzowanego dzieła. Żmudnie i pieczołowicie pozbierane materiały źródłowe wzbogacają dotychczasową znajomość twórczości Bolzana, dają świeże, odkrywcze spojrzenie na jego dorobek myślowy. Prócz całej drugiej części, która jest owocem pracy E. Wintera, jego rozprawa — zamieszczona w pierwszej części — zasługuje na specjalną uwagę. Stanowi ona bowiem podsumowanie jego dotychczasowych studiów nad Bolzanem (E. Winter jest autorem wielu prac o B. Bolzano, wymienimy chociażby: *Die historische Bedeutung der Frühbegriffe B. Bolzanos*, Berlin 1964; *Der Bolzanokreis*, Wien 1970; *Sozial- und Ethnoethik B. Bolzanos*, Wien 1977; i inne) oraz materiałów opublikowanych w tym dziele. Stąd też zajmiemy się przede wszystkim podsumowaniem innych rozpraw zawartych w wzmiankowanym studium.

Rozprawa E. Wintera (s. 168—184) nosi tytuł: *Der Wissenschaftspädagoge Bernard Bolzano — in Briefen an den Salonphilosophen Eduard von Badenfeld (Silesius) 1845—1847*.

E. Winter rozpatruje zawarte w tych listach poglądy Bolzana w aspekcie dydaktycznym, wiążąc je z pedagogicznym nurtem, a raczej z tą właściwością jego życia, jaką było wychowywanie innych. E. Winter mówi z uznaniem: „Bolzano był od młodości wychowawcą, najpierw wychowawcą swojego rodzeństwa, a później, jako profesor Uniwersytetu w Pradze, wychowawcą tysięcy studentów” (s. 168). W grupie listów do ucznia i przyjaciela M. J. Fesla ukazuje Bolzano między innymi swe stanowisko — przeciwstawne Hegłowi i Schellingowi. Zauważmy w tym miejscu, że Bolzano był już wcześniej znany jako nieprzejednany przeciwnik filozofii idealistycznej. W jednej z historii filozofii czytamy: „Przed wszystkim zwraca się [on] przeciwko filozofii Hegla z jej oplakaną metodą i jej rozpaczliwymi wynikami. Całemu idealizmowi zarzuca słusznie wielki brak głębszej myśli oraz ściśle określonych, jednoznacznych, jasnych pojęć”. (A. Stöckl i J. Weingärtner: *Historia filozofii w zarysie*. Przeł. F. Kwiatkowski. Kraków 1930, s. 398).

M. J. Fesl — z którym B. Bolzano wymienia owe listy, a o którym pisze szerzej w omawianym tu dziele K. Berka w artykule: *Bernard Bolzano* (5. Oktober 1781 — 18. Dezember 1848) — to jeden z jego najgorliwszych uczniów, niezmordowany propagator bolzanowskiej filozofii, a zarazem też najlepszy jego przyjaciel. Stąd owa otwartość wyznań Bolzana jest tym więcej zrozumiała. Okazją do wymiany tych myśli była książka Eduarda von Badenfelda (Silesiusa) pt. *Ein neues Buch von den göttlichen Dingen oder die Philosophie eines Weltmanns* (Leipzig 1845). Książka była napisana w duchu romantycznym, w duchu idealistycznej filozofii Schellinga i innych idealistów, którą to filozofię, jak wiemy, Bolzano niezmordowanie zwalczał. Autor tej książki podejmował natomiast krytykę poglądów Bolzana, co również dopingowało do zajęcia się nią.

Bolzano w listach do M. J. Fesla ponownie niejako eksplikuje swoje poglądy i stanowisko, swoje książki już wydane i swoje koncepcje — szczególnie z dziedziny etyki i polityki. Nie sposób tutaj, w krótkiej recenzji, choćby nawet zasygnalizować wszystkich zagadnień. W całościowej ocenie listów Bernarda Bolzano wystarczy powtórzyć sąd E. Wintera, który mówi, iż „są [one] najdonioślejszym świadectwem historii myśli tamtych czasów” (s. 169).

Oceniając wysoko wkład Eduarda Wintera do prezentowanego dzieła, nie sposób pominąć wartościowych również rozpraw jego współautorów, które w całości dają nam nieocenioną wprost publikację, uzupełniającą dotychczasowe badania nad filozofią Bernarda Bolzana. I tak: K. Berka (s. 9—29) omawia życiorys Bolzana; J. Černý (s. 30—37) przedstawia niektóre problemy rozwoju filozofii w Czechosłowacji w pierwszej połowie XIX wieku ze szczególnym uwzględnieniem poglądów A. Smetany i Bolzana; J. Loužil (s. 38—48) omawia pojęcie materii u Bernarda Bolzana; B. Ivanović Fedorov (s. 49—55) analizuje logiczno-metodologiczne i filozoficzne w relacji do poglądów idealistów, szczególnie Hegla; H. Moese z Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu (s. 81—92) omawia system Bolzana i jego kantowskie źródła; G. Terton (s. 93—95) podaje uwagi na temat tworzenia pojęć u Bolzana (*Vorstellungsbegriff*) w aspekcie analizy mowy; L. Kreiser i A. Steube (s. 99—118) omawia badania Bolzana nad logiką mowy; G. Schenk (s. 119—145) prezentuje teorię Bolzana na temat „wyobrażeń w sobie” (*Vorstellungen an sich*); A. Starčenko i O. Tjagnibidina (s. 146—160) ukazują ciekawsze momenty logiki prawdopodobieństwa u Bernarda Bolzana; H. J. Treder (s. 161—167) omawia poglądy i prace B. Bolzana w zakresie fizyki.

Recenzowane dzieło jest pięknym dokumentem zainteresowania i szacunku dla B. Bolzana, którego już E. Husserl nazwał „jednym z największych logików wszystkich czasów”.

Ludwik Nowak
(Warszawa)